

**ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ ТА РЕГІОНАЛІСТИКИ

**СИЛАБУС
навчальної дисципліни**

ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Вид дисципліни (за компонентом ОПІ): вибіркова

Освітньо-професійна програма: Географія

Спеціальність: 106 Географія

Галузь знань: 10 Природничі науки

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Назва факультету, на якому здійснюється підготовка фахівців за вказаною освітньо-професійною програмою: географічний

Мова навчання: українська

Розробник: д. геогр. н., професор Джаман В. О.

Профайл викладача:

[http://www.geoukr.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/02personnel&data\[1594\]\[caf_pers_id\]=2051&commands\[1594\]=item](http://www.geoukr.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/02personnel&data[1594][caf_pers_id]=2051&commands[1594]=item)

Контактний телефон: (0372) 58-48-47, 0958758881

E-mail: v.dzhaman@chnu.edu.ua

Сторінка курсу в Moodle: <https://moodle.chnu.edu.ua/enrol/index.php?id=7453>

Консультації:

Вид консультацій	День проведення	Час проведення
Очні консультації	вівторок	11.30 – 13.00

Зміст

1. Загальна інформація.
2. Анотація до курсу.
3. Мета і завдання курсу.
4. Результати навчання (компетентності).
5. Організація навчання курсу.
6. Опис навчальної дисципліни.
7. Система оцінювання курсу
8. Рекомендована література.

1. Загальна інформація.

Назва дисципліни	Географія української діаспори
Викладач	доктор географічних наук, професор Джаман Василь Олексійович;
Контактні телефони	0958758881
e-mail	1) vasyl_dzhaman@ukr.net 2) v.dzhaman@chnu.edu.ua
Формат дисципліни	семестровий (10 семестр)
Обсяг дисципліни	5 кредитів / 150 годин
Посилання на сайт дистанційного навчання	
Консультації	вівторок 11.30 – 13.00.

2. Анотація до курсу.

Навчальна дисципліна «Географія української діаспори» належить до переліку вибірових навчальних дисциплін за освітнім рівнем «магістр», що пропонується в рамках циклу загальної підготовки здобувачів другого рівня вищої освіти на першому році навчання. Вона забезпечує формування у студентів професійно-орієнтованої компетентності системного суспільно-географічного і регіонального дослідження проблем української діаспори (час і умови еміграції, масштаби і напрямки еміграції, умови оселення і особливості зайнятості, економічне, політичне та соціальне становище українських етнічних груп у різних країнах), основ національних політик у ставленні до українців і спрямована на засвоєння теоретичних і практичних знань про особливості розселення українців у світі, вдосконалення вмінь та навичок регіональних досліджень набутих під час вивчення дотичних дисциплін за освітнім рівнем «бакалавр».

3. Мета і завдання курсу.

Мета: сформувати у студентів систему знань про історію і напрямки масової української еміграції, її причини і масштаби; сучасні проблеми еміграції з України; просторові особливості розселення українців у світі.

Основні **завдання** вивчення дисципліни:

- вивчити соціально-економічні та політичні причини еміграції з України на різних етапах її історії;
- ознайомитися з джерелами інформації про місця майбутнього поселення, виявити напрямки і масштаби виїзду;
- охарактеризувати демографічну характеристику українських емігрантів;
- вивчити географію розселення українців у західній та східній діаспорі;
- провести аналіз економічного та політичного становища українських етнічних груп за кордоном;
- ознайомитися з громадською активністю українців за кордоном, їх роллю і місцем в соціально-економічній структурі країн поселення;
- розкрити зв'язки України з українською діаспорою.

4. Результати навчання (компетентності).

Загальні компетентності (ЗК):

- ЗК 1. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК 2. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК 3. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- ЗК 4. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

Спеціальні (фахові) компетентності (СК):

- СК 1. Здатність до використання законів, теорій, концепцій і парадигм сучасної географії, історії розвитку географічних досліджень та ідей для дослідження природно- і суспільно-територіальних систем на різних рівнях

просторової організації.

СК 2. Здатність до наукового аналізу сучасних проблем та особливостей взаємодії природи й суспільства із застосуванням принципів раціонального використання територіальних ресурсів, основ законодавства у сфері природокористування, міського та регіонального розвитку і планування територій для розроблення пропозицій з оптимізації природокористування та забезпечення сталого розвитку регіонів.

СК 3. Здатність використовувати спеціальні географічні методи й підходи, геоінформаційні технології для розв'язання конкретних науково-прикладних проблем у сфері географії, природокористування, міського та регіонального розвитку.

СК 4. Здатність розробляти та сприяти впровадженню регіональних програм сталого розвитку територій, здійснювати геопланування територій різного ієрархічного рівня.

СК 6. Здатність застосовувати у професійній діяльності теоретичні знання і практичні навички системного аналізу і синтезу, географічного моделювання та прогнозування.

Програмні результати (ПР) навчання:

ПР 01. Застосовувати набуті теоретичні знання та практичні навички для дослідження природно- і суспільно-територіальних систем на різних рівнях просторової організації.

ПР 08. Здійснювати дослідження природно- і суспільно-географічних проявів розвитку геосистем у складних і непередбачуваних умовах, прогнозувати їхній розвиток, аналізувати альтернативи, оцінювати ризики та ймовірні наслідки.

ПР 10. Застосовувати геоінформаційні технології, створювати та досліджувати моделі природно- і суспільно-географічних проявів розвитку геосистем, визначати можливості та межі їх застосування.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- основні хвилі масової еміграції з України, їх причини, напрямки, масштаби;
- демографічну характеристику емігрантів;
- географію західної української діаспори і особливості розселення українців у країнах Америки, Європи, Азії, Австралії, Африки;
- географію східної української діаспори, причини і напрямки еміграції (виселення), умови проживання в місцях поселення;
- економічне, політичне та соціальне становище українських етнічних груп у різних країнах;

вміти:

- означити основні історичні хвилі масової еміграції українців;
- охарактеризувати просторові особливості розселення українців у світі;
- розкрити роль і місце українців у соціально-економічній структурі країн поселення;
- охарактеризувати причини і проблеми сучасної хвилі еміграції українців.

5. Організація навчання курсу.

Вид заняття	Обсяг курсу
Загальна кількість годин	150
у т.ч.:	
лекції	30
практичні роботи (семінарські)	15
самостійна робота	105
<i>Ознаки курсу:</i>	
Курс (рік навчання)	1 (5)
Семестр	2 (10)
Нормативний/вибірковий	вибірковий

Методи навчання:												
• словесні методи (лекція, співбесіда, консультація, дискусія, тощо), • практичні заняття, • наочні методи (презентації, ілюстрації, відеоматеріали, тощо), • робота з книгою: навчально-методичною, науковою, • електронне та інтерактивне онлайн-навчання (мультимедійні, дистанційні), • самостійна робота за програмою навчальної дисципліни.												

6. Опис навчальної дисципліни

6.1. Загальна інформація

Назва навчальної дисципліни - Географія української діаспори												
Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість			Кількість годин						Вид підсумкового контролю
			кредитів	годин	змістових модулів	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота	індивідуальні завдання	
Денна	1 (5)	2 (10)	5	150	2	30	-	15	-	105	-	залік
Заочна	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

6.2. Дидактична карта навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 1. Еміграція з України											
Тема 1. Вступ. Поняття «діаспора», «українська діаспора». Початок еміграції з України.	8	2				6						
Тема 2. Масова еміграція з України в зарубіжні країни. Перша, друга, третя, четверта (сучасна) хвилі еміграції.	30	6	4			20						
Тема 3. Буковинська діаспора: чотири хвилі масової еміграції з Буковини, причини, напрямки, масштаби.	8		2			6						

Тема 4. Реєміграція українців: періоди реєміграційний потоків, причини, напрямки і масштаби.	14	2				12						
Разом за ЗМ1	60	10	6			44						
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 2. Розселення українців у зарубіжних країнах											
Тема 5. Географія західної української діаспори: українці в Північній Америці, українці в Південній Америці, українці в країнах Європи, українці в Австралії, розселення українців в Азії та країнах північної Африки.	49	12	6			31						
Тема 6. Географія східної української діаспори: українці в росії, Казахстані, Молдові, білорусі, країнах Прибалтики, Середньої Азії, Закавказзя.	28	6	2			20						
Тема 7. Державний суверенітет України та її зв'язки із зарубіжною українською діаспорою.	13	2	1			10						
Разом за ЗМ 2	90	20	9			61						
Усього годин	150	30	15			105						

6.3. Теми практичних (семінарських) занять

№	Назва теми
1	Масова еміграція з України: перша і друга хвилі еміграції (причини, напрямки, масштаби).
2	Третя і четверта хвилі масової еміграції з України (політичний характер еміграції, напрямки, масштаби).
3	Буковинська діаспора: чотири хвилі масової еміграції з Буковини, причини, напрямки, масштаби.
4.	Українці в Північній Америці (Канаді, США, Мексиці): історія поселення, соціальний склад, кількість українців, їх географія, зайнятість, умови життя і трудової діяльності, громадські організації українців, розвиток української культури та мистецтва.
5	Українці в Південній Америці та країнах Європи: історія поселення, географія, зайнятість, громадське і культурне життя.

6	Українці в Австралії та Новій Зеландії. Розселення українців у країнах Азії та північної Африки.
7	Географія східної української діаспори
8	Зв'язки України з зарубіжною українською діаспорою.

6.4. Зміст завдань самостійної роботи:

1. Джерела, причини і напрямки масової еміграції українців наприкінці XIX – початку XX ст.
2. Суспільно-політичне і культурне життя української трудової імміграції, шляхи її спілкування з рідним краєм на першому етапі переселення.
3. Розселення українців у східній діаспорі до середини XIX ст.
4. Українська еміграція на території колишнього СРСР у другій половині XIX – на початку XX ст.
5. Заселення українцями земель колонізаційного фонду (середина 1920-х – початок 1940-х рр.).
6. Примусове переселення українців (1920 – 1954 рр., 2022 р.).
7. Міграційні процеси українців на території колишнього СРСР у другій половині 1940-х – початку 1990-х років.
8. Українці в центральній Росії. Слобідська Україна.
9. Українці на північному Кавказі. Кубань. Малиновий клин.
10. Українці в Поволжі, на Уралі. Жовтий клин.
11. Українці в Сибіру. Сірий клин.
12. Українці на Далекому Сході. Зелений клин.
13. Українці в Молдові.
14. Українці в Білорусі.
15. Українці в Казахстані.
16. Українці в Прибалтиці.
17. Українці в Середній Азії.
18. Українці в Закавказзі.

19. Друга хвиля еміграції з західноукраїнських земель. Суспільно-політичне життя українських канадців та якісно новий етап їх зв'язків з Україною (20-30-і роки ХХ ст.).
20. Розселення українців у Канаді, їх зайнятість і соціально-матеріальне становище.
21. Громадські організації і культурне життя українців у Канаді.
22. Розселення українців у США, їх зайнятість і соціально-матеріальне становище.
23. Культурно-освітнє та наукове життя українців у США.
24. Громадсько-політичне життя українців у США.
25. Українці в Аргентині.
26. Українці в Бразилії.
27. Українці в сусідніх державах (Польщі, Словаччині, Угорщині, Румунії).
28. Українці в країнах Європи.
29. Українці в Азії.
30. Українці в Австралії.
31. Зв'язки України з українською діаспорою.

7. Система оцінювання курсу

Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
	Оцінка (бали)	Пояснення за розширеною шкалою
Зараховано	A (90-100)	відмінно
Зараховано	B (80-89)	дуже добре
	C (70-79)	добре
Зараховано	D (60-69)	задовільно
	E (50-59)	достатньо
Незараховано	FX (35-49)	(незадовільно) з можливістю повторного складання
	F (1-34)	(незадовільно) з обов'язковим повторним курсом

Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та демонстрування результатів навчання можуть бути:

- контрольні роботи;
- реферати;
- розрахункові, графічні, розрахунково-графічні роботи;
- інші види індивідуальних та групових завдань.

Форми поточного та підсумкового контролю

Формами поточного контролю є письмова (практична, контрольна) робота, відповідь студента та ін.

Формою підсумкового контролю є залік.

8. Література:

8 а. Основна література:

1. Винниченко І. І. Українці в державах колишнього СРСР: історико-географічний нарис. – Житомир: Льонок, 1992. – 164 с.
2. Зарубіжні українці / С. Ю. Лазебник (кер. авт. кол.), Л. О. Лещенко, Ю. І. Макар та ін. – Київ: Україна, 1991. – 252 с.
3. Заставний Ф. Д. Українська діаспора (розселення українців у зарубіжних країнах). – Львів: Світ, 1991. – 120 с.
4. Заставний Ф. Д. Східна українська діаспора. – Львів: Світ, 1992. – 176 с.
5. Українська діаспора: Збірник статей. – Київ – Чикаго, 1992. – Вип. 1. – 127 с.
6. Українці. Східна діаспора (Атлас). – Київ, 1992. – 24 с.

8 б. Додаткова література:

7. Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: Тези доповідей I міжнародної наукової конференції (Львів, 8-10 березня 2006 р.). – Львів, 2006.
8. Українська діаспора: історичні пошуки, еміграційні явища, культурно-

- мистецькі набутки, функціонування наукових установ. Матеріали II міжнародної наукової конференції (Ніжин, 21-24 червня 2006 р.) Український вимір. – Вип. 5. – Ніжин – Київ, 2006.
9. Українська діаспора: збірник матеріалів міжнародної наукової конференції. Український вимір. – Вип. 6. – Ніжин, 2007.
10. Програма і методичні вказівки до вивчення спецкурсу «Географія української діаспори» / Укладачі: Жупанський Я. І , **Джаман В. О.** – Чернівці: ЧДУ, 1993. – 18 с.
11. **Джаман В. О.** Географія української діаспори // Географія України: Методичні та програмні матеріали з нормативних курсів і спецкурсів. – Чернівці: Рута, 1997. – С. 78–89.
12. **Джаман В. О.** Про програму спецкурсу «Географія української діаспори» // Удосконалення змісту підготовки вчителя географії: Матеріали республіканської науково-методичної конференції (Тернопіль, 25-26 березня 1993 р.). – Тернопіль, 1993. – С. 64–66.
13. **Джаман В. О.**, Жупанський Я. І. Демографічна характеристика сучасної еміграційної хвилі з України // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: Тези доповідей I міжнародної наукової конференції (Львів, 8-10 березня 2006 р.). – Львів, 2006. – С. 70–72.
14. **Джаман В. О.** Масштаби, напрямки і проблеми четвертої хвилі еміграції з України // Українська діаспора: історичні пошуки, еміграційні явища, культурно-мистецькі набутки, функціонування наукових установ. Матеріали II міжнародної наукової конференції (Ніжин, 21-24 червня 2006 р.) Український вимір. – Вип. 5. – Ніжин – Київ, 2006. – С. 6–7.
15. **Джаман В. О.** Національна структура нової хвилі емігрантів (на прикладі поліетнічної Чернівецької області) // Українська діаспора: історичні пошуки, еміграційні явища, культурно-мистецькі набутки, функціонування наукових установ. Матеріали II міжнародної наукової конференції (Ніжин, 21-24 червня 2006 р.) Український вимір. – Вип. 5. – Ніжин – Київ, 2006. – С. 38–39.

16. **Джаман В. О.** Структура емігрантів нової хвилі масової еміграції з України // Українська діаспора: збірник матеріалів міжнародної наукової конференції. Український вимір. – Вип. 6. – Ніжин, 2007. – С. 9–10.
17. **Джаман В. О.** Особливості географії міграцій населення України // Український географічний журнал. – 2002. – № 1. – С. 28–36.
18. **Джаман В. О.** Особливості географії міждержавних міграцій населення Західного регіону України // Вісник Львівського університету. Серія географічна. – Вип. 29. Частина 2. – Львів: ЛНУ, 2003. – С. 13–23.
19. **Джаман В. О.,** Мручковський П. В. Міграційні потоки населення України: історичні особливості, динаміка, обсяги, напрямки // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – Вип. 480-481: Географія. – Чернівці: ЧНУ, 2009. – С. 214–216.
20. **Джаман В. О.,** Владійчук К. В. Псевдотуристичні потоки української еміграції в Італію. Структура та особливості поширення // Географія та туризм: Науковий збірник. – Київ: Альтерпрес, 2012. – Вип. 20. – С. 198–204.
21. **Джаман В. О.,** Джаман Я. В. Географія міграцій населення України за умов війни в 2014 – 2021 роках // Українська географія у викликах війни: Збірник тез доповідей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, 08–09 червня 2023 р. / [За ред. І. О. Пилипенка, Д. С. Мальчикової]. – Херсон: Херсонський державний університет, 2023. – С. 7–8.
22. **Джаман В. О.,** Джаман Я. В. Географія міграцій населення України за умов повномасштабної війни росії проти України // Українська географія у викликах війни: Збірник тез доповідей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, 08–09 червня 2023 р. / [За ред. І. О. Пилипенка, Д. С. Мальчикової]. – Херсон: Херсонський державний університет, 2023. – С. 12–14.

Розробник:

д.геогр.н., проф. Джаман В.О.